

НОТАРІАЛЬНА ПАЛАТА УКРАЇНИ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ

Щодо накладення заборони відчуження нерухомого майна, успадкованого від особи, яка оголошена судом померлою

Статтею 46 Цивільного кодексу України передбачено підстави оголошення особи померлою. Так, **фізична особа** може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, - протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру - протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Фізична особа оголошується померлою **від дня набрання законної сили рішенням суду** про це. Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути **оголошена померлою від дня її вірогідної смерті**.

Оголошення фізичної особи померлою відбувається в порядку окремого провадження (ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України).

Заява про оголошення фізичної особи померлою подається до суду за місцем проживання заявника або за останнім відомим місцем проживання (перебування) фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, або за місцезнаходженням її майна (ст. 305 Цивільного процесуального кодексу України).

Після набрання законної сили рішенням суду про оголошення фізичної особи померлою суд надсилає рішення відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для реєстрації смерті фізичної особи, а також до нотаріуса за місцем відкриття спадщини, а в населеному пункті, де немає нотаріуса, - відповідного органу місцевого самоврядування для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. За наявності в населеному пункті кількох нотаріусів, а також у випадках, коли місце відкриття спадщини невідоме, рішення надсилається до державного нотаріального архіву з метою

передачі його за належністю уповноваженому нотаріусу для вжиття заходів з охорони спадкового майна.

У випадку ж, коли до нотаріуса звертаються безпосередньо спадкоємці із свідоцтвом про смерть, виданим на підставі рішення суду про оголошення особи померлою, нотаріусом оформлюється спадкова справа за загальними правилами ведення та оформлення спадкових справ. Відмінність в оформленні спадкових прав в такому випадку полягає в тому, що при видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно, нотаріусом накладається **заборона відчуження** успадкованого нерухомого майна.

Варто звернути увагу, що статтею 293 Цивільного процесуального кодексу України розмежовуються справи окремого провадження про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою та справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Так, розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою передбачений главою 4 розділу IV Цивільного процесуального кодексу України (статті 305-309), а розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення (в тому числі факту смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті) передбачений главою 6 розділу IV Цивільного процесуального кодексу України (статті 315-319), зокрема статтею 317 Цивільного процесуального кодексу України передбачені особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України. Чинним законодавством України не передбачено накладання заборони відчуження успадкованого нерухомого майна спадкодавців, факт смерті яких на тимчасово окупованій території України був встановлений за рішенням суду.

Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою визначені статтею 47 Цивільного кодексу України:

правові наслідки оголошення фізичної особи померлою порівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті;

спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини.

Для забезпечення дотримання п'ятирічного строку обмеження можливості відчуження успадкованого нерухомого майна нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження.

Накладення заборони відчуження нерухомого майна визначається статтею 73 Закону України «Про нотаріат», главою 15 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства

юстиції України 22.02.2012 року № 296/5 (зі змінами), далі – Порядку.

Накладення заборони відчуження нерухомого майна реєструється нотаріусами в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій та реєстрі для

реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна, арештів, накладених на майно судами, слідчими органами, і реєстрації зняття таких заборон та арештів (додаток № 24 до Правил ведення нотаріального діловодства нотаріусами України). Про накладені заборони відчуження нерухомого майна здійснюється запис в Алфавітній книзі обліку реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна, а також арештів, накладених на таке майно судами, слідчими органами, і реєстрації зняття таких заборон та арештів (додаток № 9 до Правил ведення нотаріального діловодства нотаріусами України).

Накладання заборони відчуження майна при видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно успадкованого від особи, оголошеної судом померлою, проводиться шляхом вчинення посвідчувального напису на всіх примірниках свідоцтва про право на спадщину за формою № 77 Правил ведення нотаріального діловодства нотаріусами України.

При цьому, накладення заборони відчуження **рухомого майна (транспортні засоби, грошові кошти тощо)** при видачі свідоцтва про право на спадщину на рухоме майно спадкоємцям особи, оголошеної судом померлою чинним законодавством **не передбачено**.

Заборона відчуження нерухомого майна, як обтяження, підлягає державній реєстрації в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень відповідно до положень Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (відповідно до статті 31-2 - у результаті вчинення нотаріальної дії).

Важливим є правильне визначення моменту встановлення початку перебігу та припинення п'ятирічного строку дії такої заборони.

У зв'язку з цим звертаємо увагу, що статтею 47 Цивільного кодексу України передбачено: спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини.

Згідно статті 1220 Цивільного кодексу України спадщина відкривається також внаслідок оголошення особи померлою, а **часом відкриття спадщини в такому випадку є день, з якого вона оголошується померлою** (частина третя статті 46 цього Кодексу).

Частиною 5 статті 1268 Цивільного кодексу України передбачено, що незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини.

Пунктом 2 глави 15 розділу II Порядку передбачено накладення нотаріусом заборони відчуження при видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно спадкоємцям особи, оголошеної судом померлою (строком на п'ять років).

Підхід до вирішення питання щодо визначення початку перебігу строку, на який накладається заборона відчуження нерухомого майна у разі оголошення особи судом померлою, було змінено у зв'язку з набранням чинності 08.12.2017 року наказу Міністерства юстиції України № 3851/5 від 04.12.2017 року «Про затвердження змін до Порядку вчинення нотаріальних

дій нотаріусами України», яким серед іншого у абзаці 7 підпункту 5.1 пункту 5 глави 15 слова «**видачі свідоцтва про право на спадщину**» було змінено словами «**відкриття спадщини**».

Так, пунктом 5 глави 15 розділу II Порядку передбачено, що нотаріус знімає заборону відчуження нерухомого майна при отриманні повідомлення про скасування рішення суду про оголошення фізичної особи померлою або **закінчення п'ятирічного строку з часу відкриття спадщини** на майно особи, оголошеної померлою.

Тобто, з 08.12.2017 року у Порядку для цілей обрахування строків накладення та зняття заборони визначається **п'ятирічний строк з часу відкриття спадщини**, а саме: з дня оголошення особи померлою (з дня набрання рішенням суду законної сили або з дати, зазначеної у рішенні суду як дата смерті особи - у відповідності до ст. 46 ЦК України).

Таким чином, у випадку, якщо на момент видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно минуло п'ять років з дня відкриття спадщини (з дати набрання рішенням суду законної сили або з дати, визначеної рішенням суду як дата смерті особи), при видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно спадкодавця, оголошеного померлим, **заборона нотаріусом не накладається**, оскільки строк дії визначеного законом періоду для забезпечення збереження майна особи, оголошеної померлою, вплив на момент видачі свідоцтва про право на спадщину.

У разі, якщо вказаний строк на момент видачі свідоцтва про право на спадщину не вплив, заборона накладається на строк, який залишився до повних 5 років.

Окремим питанням також є обчислення строку дії заборони із визначенням конкретної дати, із настанням якої заборона може бути знята.

Правила щодо визначення та обчислення строків передбачені главою 18 розділу V ЦК України (статті 251-255 ЦК України).

З урахуванням статті 252 Цивільного кодексу України для накладення заборони відчуження нерухомого майна, успадкованого від особи, оголошеної судом померлою, строк визначається роками, а саме: 5 років.

Перебіг строку з урахуванням положень статті 1220 Цивільного кодексу України починається з часу відкриття спадщини. Строк, що визначений роками, впливає у відповідні місяць та число останнього року строку (частина 1 статті 254 Цивільного кодексу України). Якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, що визначений відповідно до закону у місці вчинення певної дії, днем закінчення строку є перший за ним робочий день (частина 5 статті 254 Цивільного кодексу України).

Отже, п'ятирічний строк дії заборони відчуження нерухомого майна, успадкованого спадкоємцями особи, оголошеної померлою, починає свій перебіг із дати набуття рішенням суду законної сили, або з дати, що вказана у рішенні суду як дата смерті особи. Закінчується такий строк у відповідні місяць і число п'ятого року перебігу такого строку. Строк, який, наприклад, розпочався 04 січня 2016 року, закінчиться відповідно 04 січня 2021 року,

відповідно зняття заборони допускається починаючи з 05 січня 2021 року. У випадку, якщо строк розпочався 29 лютого року, який є високосним, то закінчується він відповідно 28 лютого звичайного, не високосного року.

З метою дотримання належної процедури вчинення такої нотаріальної дії, як видача свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно, та забезпечення виконання статті 47 Цивільного кодексу України нотаріусам слід звертати увагу **на підставу** державної реєстрації органами державної реєстрації актів цивільного стану актового запису про смерть спадкодавця.

При перевірці підстави державної реєстрації смерті органами ДРАЦС необхідно враховувати, що відповідно до пункту 2 частини 1 статті 12 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація смерті особи проводиться на підставі рішення суду про оголошення особи померлою.

Відповідно до пунктів 9,15 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених Наказом Міністерства юстиції України 18.10.2000 № 52/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 24.12.2010 № 3307/5) державна реєстрація смерті особи, оголошеної судом померлою, проводиться за рішенням суду, надісланим судом відділу державної реєстрації актів цивільного стану, після набрання ним законної сили або за заявою осіб, що були заявниками при розгляді судом справи, а також спадкоємців померлого при поданні рішення суду. У цих випадках датою смерті вважається день набрання рішенням суду законної сили, якщо інше не зазначено в рішенні суду. Якщо державна реєстрація смерті проводиться на підставі рішення суду про оголошення особи померлою надісланого судом, свідоцтво про смерть оформлюється та видається заявнику під час його звернення до органу державної реєстрації актів цивільного стану. Про **особливості** проведення такої державної реєстрації смерті проставляється відповідна **відмітка** у графі «Для відміток» актового запису про смерть.

13 травня 2020 року

**Комісія Нотаріальної палати України
з аналітично-методичного забезпечення
нотаріальної діяльності**